

การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ Student-Centered Learning

ผศ.เกรียงศักดิ์ พลอยแสง

Asst.Kriangsak Ploysaeng

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-Centered Learning) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักการที่จะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แบบยั่งยืนตลอดชีวิต และเพื่อศึกษารูปแบบของการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้เรียนภายในห้องเรียน มากกว่าบทบาทการบรรยายหน้าชั้นเรียนของผู้สอนเป็นหลัก โดยที่ผู้สอนสามารถปรับบทบาทจากการเป็นผู้บรรยายหลัก มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ซึ่งนักการศึกษาเชื่อว่าแนวคิดนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในการเรียนรู้ที่สูงขึ้น ในที่นี้ จะกล่าว ๒ รูปแบบ คือ ๑) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning/PBL) ๒) การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นหลัก (Project-Based Instruction)

คำสำคัญ : การเรียนรู้, ผู้เรียน, บทบาทของผู้เรียน, บทบาทของผู้สอน

Abstract

This article is part of the study of student-centered learning styles. This article aims to study the teaching style suitable for learner-centered learning, based on the principles that will help learners to seek self-knowledge to achieve continuous learning. Another purpose is to study the teaching style that focuses on the role of the learner in the classroom rather than the role of lecturer in the classroom. Teachers can adapt their role as a core lecturer to facilitate learning. Educators believe that this concept will allow learners to develop higher learning. Here are two ways to do this: 1) Use problem-based learning. Problem-Based Learning (PBL) 2) Project-Based Learning (Project-Based Instruction)

Keywords : Learning, Student, The role of the learner, The role of teachers

บทนำ

จุดเริ่มต้นของการศึกษาเรื่อง การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student-Centered Learning) มีที่มาจากกระบวนการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาไทย ในปัจจุบัน ที่ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา : สกอ (Office of the Higher Education Commission : OHEC) ซึ่งกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาต้องพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ๕ ด้าน ได้แก่

- ๑) คุณธรรม จริยธรรม
- ๒) ความรู้
- ๓) ทักษะทางปัญญา
- ๔) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ
- ๕) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

กระบวนการเรียนรู้นี้มีผลให้ครูอาจารย์ต้องจัดการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชาให้สอดคล้องตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิทั้ง ๕ ด้าน โดยเริ่มจากการจัดทำรายละเอียดรายวิชา หรือ มคอ. ๓ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการความรู้ได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น ครูอาจารย์จึงควรแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นไปที่บทบาทของผู้เรียนเป็นสำคัญ และพยายามปรับลดบทบาทของการเป็นผู้บรรยายหน้าชั้นเรียน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาศักยภาพการสอนและเพิ่มเติมความสามารถในการคิดวิเคราะห์เนื้อหาวิชาอย่างเป็นระบบ มีการใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ร่วมกันเสนอข้อคิดเห็น จนกระทั่งนำไปสู่การกำหนดประเด็นการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ ถึงแม้ว่าการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะไม่ใช่อะไรใหม่ แต่ก็ได้สร้างบรรทัดฐานของการเรียนรู้ที่ครูอาจารย์จะต้องเอาใจใส่และตระหนักรู้อยู่ตลอดเวลา

ความหมาย

กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เริ่มต้นตัวอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนเมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๕๓ หมวด ๔ เกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษา มาตรา ๒๒ ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ฉะนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนอื่น ๆ ผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจกับคำสำคัญตามลำดับ ดังนี้

๑. คำว่า “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการกำกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่ลุ่มลึกในเนื้อหาสาระ สามารถคิดวิเคราะห์ พัฒนาองค์ความรู้และปรับประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับบริบทของสภาพแวดล้อม รวมทั้งสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง

การจัดหลักสูตรการเรียนรู้จึงต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องมุ่งเน้นการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ให้โอกาสผู้เรียนเลือกสรร สร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้สึกว่า ตนเองมีคุณค่า เพื่อเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างโอกาสการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการความรู้ด้วยตนเอง เกิดการยอมรับตนเอง ทำความเข้าใจตนเอง ยอมรับผู้อื่นและเข้ากับทุกคนได้ดี พึ่งพาตนเองได้ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา ทั้งนี้ โดยมีครูอาจารย์เป็นผู้มีบทบาทอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

๒. คำว่า “ทักษะการเรียนรู้แบบยั่งยืน” ได้แก่ ความสามารถในการพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถพัฒนาต่อยอดหรือบูรณาการความรู้ได้อย่างเหมาะสมไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์หรือประกอบอาชีพการงานใดก็ตาม และการที่ผู้เรียนจะสามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้แบบยั่งยืนได้ จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบของการจัดการศึกษาโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ครูอาจารย์จึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์ความรู้พื้นฐานของผู้เรียน และออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกื้อหนุนให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นของตนเพื่อเป็นพื้นฐานในการต่อยอดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ต่อไป โดยอาศัยรูปแบบของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ กล้าตัดสินใจ มีเจตคติที่ดีในการแสวงหาความรู้ รู้จักการติดต่อประสานงาน ทำงานด้วยใจรัก ให้ความร่วมมือกับกลุ่มได้ดี มีความตรงต่อเวลาและตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ

๓. คำว่า “บทบาทของผู้เรียน” และ “บทบาทของผู้สอน” บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องกระทำตามสภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งได้แก่ ผู้เรียนและผู้สอนที่มีภาระต้องรับผิดชอบร่วมกันตามสภาพอันเกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ฉะนั้น ผู้เรียน จึงควรเป็นผู้ตระหนักรู้ในภาระหน้าที่ของการเป็นผู้สนใจใฝ่เรียนรู้ มีความรับผิดชอบและกระตือรือร้นต่อการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ส่วนผู้สอนซึ่งได้แก่ครูอาจารย์ ควรเป็นผู้ใส่ใจต่อการแสวงหาความรู้ สร้างแรงจูงใจ และปรับบทบาทให้สอดคล้องกับการภาระหน้าที่ของตน

แนวคิด

การเรียนรู้ นับเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านสติปัญญา ซึ่งมนุษย์มีการพัฒนาจนเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง วิธีการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดวิธีหนึ่งก็คือ การศึกษาแนวคิดทางการเรียนรู้ของนักการศึกษาผู้มากลั่นด้วยประสบการณ์ในที่นี่ขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางประกอบการศึกษาพอสรุปได้ ดังนี้

คาร์ล รอเจอร์ส (Carl Rogers) นักคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ผู้ให้ความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์ว่า มีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลมีอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาวะที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ ฉะนั้น จึงควรจัดบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เอื้อต่อการเรียนรู้ และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้จะเน้นที่กระบวนการเป็นสำคัญ จึงควรจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้อบอุ่น ปลอดภัย โดยครูเป็นผู้ชี้แนะ ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และควรสอนแบบชี้แนะโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวกจนบรรลุผล

กานเย่ (Gagne) นักคิดกลุ่มผสมผสานหรือที่เรียกกันว่า Gagne's eclecticism แนวคิดของกลุ่มนี้ก็คือ ความรู้มีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็วไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนมาก จำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอน ควรจัดให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เริ่มจากง่ายไปหายากมีทั้งหมด ๙ ขั้น ดังนี้

- ๑) สร้างความสนใจ (Gaining attention)
- ๒) แจ้งจุดประสงค์ (Informing the learning)
- ๓) กระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้เดิมที่จำเป็น (Stimulating recall of prerequisite learned capabilities)
- ๔) เสนอบทเรียนใหม่ (Presenting the stimulus)
- ๕) ให้แนวทางการเรียนรู้ (Providing learning guidance)
- ๖) ให้ลงมือปฏิบัติ (Eliciting the performance)
- ๗) ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)
- ๘) ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ (Assessing the performance)
- ๙) ส่งเสริมความแม่นยำและถ่ายโอนการเรียนรู้ (Enhancing retention and transfer)

วิชัย วงษ์ใหญ่ นักการศึกษาไทยกล่าวถึงแนวคิดของการเรียนรู้ในอนาคต สรุปความได้ว่า “การเรียนรู้ในอนาคต มีลักษณะเป็นการเรียนแบบ Multi-Disciplinary team จะสอนให้เราต้องเรียนรู้ที่จะทำงานกับทุกคนทุกประเภทเป็นทีม และการเรียนรู้กว้างแบบ Liberal Arts มีโครงการให้ทำร่วมกัน การเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้ที่จะฟังจากคนอื่นที่เราไม่เชื่อ ฟังเรื่องที่เราไม่เชื่อ จากคนที่เราไม่รู้จัก นวัตกรรมจึงจะเกิดขึ้นได้

ทักษะที่จำเป็นในโลกอนาคตมี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Science and Technology Literacy)
- ๒) การคิดวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์
- ๓) ความสามารถในการสื่อสารและเข้าใจวัฒนธรรมที่หลากหลาย
- ๔) ความสามารถในการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ
- ๕) ความสามารถในการทำงานเป็นทีม

บทบาทของผู้สอนยุคใหม่มี ๕ ประการ คือ

- ๑) เป็นนักออกแบบและพัฒนา ได้แก่ ออกแบบหลักสูตร ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และออกแบบการจัดและประเมินผล
- ๒) เป็นนักจัดการเรียนรู้ ที่มีบทบาทเอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และใช้ระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน
- ๓) เป็นนักสร้างสรรค์ คิดค้นและสร้างสื่อ นวัตกรรมการเรียนรู้
- ๔) เป็นนักวิจัยค้นคว้า (Routine to Research : R2R) ทำงาน จัดการเรียนรู้ วิจัย
- ๕) เป็นผู้เชื่อมโยง ประสาน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียน ในลักษณะเครือข่าย”^๑

ฉะนั้น แนวคิดทางการเรียนรู้ของนักศึกษาดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มิได้หยุดนิ่งอยู่ ณ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากอยู่ที่ระบบการจัดการที่จะต้องเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียนให้กว้างออกไปอย่างไร้ขีดจำกัด เพราะผู้เรียนทุกคนล้วนมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนที่ดีจึงต้องอาศัยครูอาจารย์ผู้ทำหน้าที่เป็นนักคิด นักออกแบบ และนักจัดการเรียนรู้

^๑ วิชัย วงษ์ใหญ่, รศ.ดร. นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อาร์ แอนด์ ปรีนท์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒..

การเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ถือเป็นภารกิจหลักของครูอาจารย์ที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เพราะต้องพยายามจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงศักยภาพในเชิงสร้างสรรค์ของตนเองออกมาได้อย่างสมบูรณ์ การศึกษาศาสตร์การเรียนรู้ตามที่นักการศึกษาได้รวบรวมไว้เพื่อให้ครูอาจารย์ได้นำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นมีหลากหลาย ในที่นี้ขอนำเสนอเพื่อเป็นแนวทางเพียง ๒ รูปแบบ ซึ่งมีสาระสำคัญพอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning/PBL)

เป็นรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และต้องการที่จะค้นคว้าหาข้อมูลมาช่วยแก้ปัญหา หรือทำให้ปัญหานั้นกระจ่าง มองเห็นแนวทางแก้ไข ทำให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะผสมผสานความรู้ นั้น ๆ เก็บกักไว้ในความทรงจำเป็นระยะเวลายาวนาน ผู้เรียนจะนำความรู้ นั้นไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีกระบวนการ ดังนี้

๑) ทำความเข้าใจแนวความคิดหรือข้อความให้กระจ่าง เป็นการเริ่มต้นศึกษาสถานการณ์ ผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดหรือข้อความเนื้อหา โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อตีความคำสั่ง หัวข้อเรื่อง ขอบเขต และเวลา

๒) กำหนดปัญหาให้ชัดเจน ผู้เรียนจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตของปัญหา และต้องมีความเข้าใจตรงกันว่าอะไรคือปัญหาที่ต้องการแก้ไข โดยการระบุประเด็นปัญหา และหาข้อมูลยืนยันเพื่อให้เห็นปัญหาอย่างชัดเจน

๓) วิเคราะห์ปัญหา ผู้เรียนจะต้องวิเคราะห์ปัญหาเพื่อให้ทราบสาเหตุที่มาของปัญหาอย่างแท้จริง โดยอาศัยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ มีการระดมสมอง มีเหตุผล สามารถสรุปรวบรวมความคิดเห็นต่าง ๆ จากการอภิปรายของสมาชิกในกลุ่มมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ปัญหา

๔) การตั้งสมมติฐาน เป็นการศึกษาความน่าจะเป็นของสาเหตุปัญหา เพื่อช่วยชี้แนวทางในการเรียนรู้ และช่วยกำหนดขอบเขตของการเรียนรู้ให้ชี้เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น หากได้สมมติฐานที่ดีจะช่วยให้เกิดการชี้นำไปสู่ข้อมูลที่ต้องการ

๕) การจัดลำดับความสำคัญของสมมติฐาน ผู้เรียนจะต้องนำสมมติฐานที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ โดยอาศัยข้อมูลสนับสนุนจากข้อมูลจริงและความรู้จากสมาชิกในกลุ่ม การจัดลำดับความสำคัญของสมมติฐานจะช่วยให้ได้สมมติฐานที่มีเหตุผลและเป็นไปได้

๖) กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เพื่อนำไปศึกษาด้วยตนเอง ผู้เรียนต้องกำหนดวัตถุประสงค์ขึ้นมาให้ได้ว่า ต้องการเรียนรู้เรื่องใดบ้าง เพื่อนำไปวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้เพิ่มเติมมาพิสูจน์สมมติฐานที่กำหนดไว้

๗) การแสวงหาความรู้หรือข้อมูลเพิ่มเติม ขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องแบ่งภาระหน้าที่หรือมอบหมายงานให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร ตำรา แหล่งเรียนรู้ หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

๘) การสังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาพิสูจน์สมมติฐาน ผู้เรียนแต่ละคนจะนำข้อมูลที่แสวงหามาได้นำเสนอต่อกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลว่าเพียงพอต่อการนำมาพิสูจน์สมมติฐานหรือไม่ และสรุปรวบยอดให้ถูกต้อง

๙) การกำหนดหลักการและแนวทางการแก้ปัญหา ขั้นตอนนี้สมาชิกในกลุ่มสามารถหาข้อมูลได้เพียงพอต่อการพิสูจน์สมมติฐานทั้งหมดได้ และสามารถสรุปหลักการต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาปัญหา รวมทั้งเห็นแนวทางในการนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ทั่วไปได้^๒

ฉะนั้น รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจึงช่วยให้ผู้เรียนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ระดมสมองเพื่อหาสาเหตุของปัญหา มีการตั้งสมมติฐานอย่างมีเหตุผล มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่แสวงหามาได้ รู้วิธีการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้วยตนเอง และช่วยให้กระบวนการกลุ่มดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นหลัก (Project-Based Instruction)

เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งตามความสนใจอย่างลุ่มลึก โดยผ่านกระบวนการหลัก คือ กระบวนการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเอง และเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้

“โครงงาน” จึงเป็นการจัดการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการลงมือปฏิบัติจริงในลักษณะของการศึกษาสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง ประดิษฐ์ คิดค้น โดยมีครูเป็นผู้คอยกระตุ้น แนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด^๓

^๒ วิชัย วงษ์ใหญ่, รศ.ดร. นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง, หน้า ๑๔๐.

^๓ อารมณ์ ใจเที่ยง, ผศ. หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๐.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์^๔ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project Method) ว่า การสอนแบบโครงงาน เป็นจัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางโครงการและดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงการนั้น อาจเป็นโครงการที่จัดทำเป็นหมู่หรือคนเดียวก็ได้ ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำงานนั้นด้วยตนเอง ลักษณะการสอนคล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มด้วยปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหา โดยลงมือทดลองปฏิบัติจริง

การสอนแบบโครงงาน มีแนวคิดพื้นฐานมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติจริงให้มากที่สุดในทุกขั้นตอน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนักจิตวิทยาแนวใหม่ที่มุ่งให้ผู้เรียนสำรวจตนเอง ค้นหาความถนัดและปัญหาที่ตนสนใจ ผู้เรียนมีโอกาที่จะเลือกวางแผนการและดำเนินการด้วยตนเอง โดยอาศัยหลักปรัชญาของ John Dewey ซึ่งเป็นการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ในที่สุด

การสอนแบบโครงงาน ครูจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษาในการทำงาน ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเลือกงาน วางแผนการทำงาน รับผิดชอบการทำงาน และเป็นผู้ประเมินผลด้วยตนเอง การสอนแบบโครงงานจึงมีจุดประสงค์สำคัญ ดังนี้

๑. เพื่อกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกทักษะในการปฏิบัติงานด้วยตนเอง
๒. เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการทำกิจกรรมต่างๆ ในสถานการณ์จริง
๓. เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองในด้านการสะสมเก็บรวบรวมและแสวงหาความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
๔. เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนแต่ละบุคคล ให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม โดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง
๕. เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรับผิดชอบและมีเสรีภาพในการจัดดำเนินการและกระทำ
๖. เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถในการวางแผนการทำงานด้วยตนเอง ฝึกฝนกระบวนการในการค้นหาความรู้ และดำเนินการจนบรรลุเป้าหมาย
๗. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง และมีวิธีการทำงานอย่างมีระบบ
๘. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดและประเมินผลงานของตนเอง

^๔ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, ผศ.ดร. การจัดการเรียนรู้แนวใหม่, (นนทบุรี : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๗.

การสอนแบบโครงงาน มีขั้นตอน ดังนี้

๑. ชี้นำเสนอ เป็นขั้นที่ครูเสนอเหตุการณ์หรือสถานการณ์ให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะวางโครงการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง

๒. ชี้นำกำหนดจุดมุ่งหมาย เป็นขั้นที่ผู้เรียนทำการเลือกปัญหาและตั้งจุดมุ่งหมายในการศึกษา โดยการทำงานเป็นกลุ่ม ทำการเลือกประธาน รองประธานกรรมการและเลขานุการ

๓. ชี้นำวางแผน เป็นขั้นที่ผู้เรียนภายในกลุ่มช่วยกันวางแผนว่าจะดำเนินการอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งการวางแผนจะประกอบด้วย

๑) ชื่อโครงงาน โดยบอกชื่อโครงงานที่ผู้เรียนจะทำ

๒) หลักการ โดยบอกเหตุผลที่จะต้องจัดทำโครงงาน

๓) วัตถุประสงค์ของโครงงาน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานครั้งนี้ว่าจะมีผลดีอย่างไรบ้าง

๔) เจ้าของโครงงาน โดยระบุชื่อผู้จัดทำโครงงานว่ามีใครบ้าง

๕) ที่ปรึกษา โดยระบุชื่อผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำโครงงาน

๖) สถานที่ปฏิบัติโครงงาน โดยระบุสถานที่ที่จะใช้ในการดำเนินการในโครงงาน

๗) ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน โดยระบุการใช้เวลาวันเริ่มและเสร็จสิ้นโครงงานเมื่อใด

๘) งบประมาณในการดำเนินการ โดยระบุการใช้งบประมาณที่แยกเป็นรายการในการใช้จ่ายเรื่องใดบ้าง

๙) วิธีการศึกษาค้นคว้า โดยระบุวิธีการหาข้อมูลในการทำโครงงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงงานที่กำหนดไว้

๑๐) เครื่องมือ โดยระบุอุปกรณ์ที่ใช้ วัสดุ อุปกรณ์อะไรบ้าง

๑๑) ผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยระบุการคาดหวังว่าโครงงานที่จะทำ สามารถแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง และจะได้ผลการดำเนินงานครั้งนี้อย่างไรบ้าง

๔. ขั้นการดำเนินงาน เป็นขั้นที่ทำตามโครงงานที่วางแผนไว้ของแต่ละกลุ่มหรือแต่ละบุคคล

๕. ขั้นประเมินผล เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้ประเมินว่าโครงงานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ในการทำโครงงานนี้ได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

๖. ขั้นติดตามผล เป็นขั้นการติดตามผลของโครงงานต่อไปเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

ฉะนั้น การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสทำโครงงานประกอบการศึกษาด้วยตนเอง ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยตรงจากการลงมือปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจ ได้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ค้นคว้า ทดลอง เพื่อหาคำตอบในสิ่งที่ตนอยากรู้ เป็นการฝึกคุณลักษณะนิสัยของการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ซึ่งจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในอนาคต ครูผู้สอนจึงควรมอบหมายงานให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติทำโครงการในเนื้อหาสาระที่เหมาะสม อันจะเป็นการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

“ผู้เรียน” ในกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการกำกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่ลุ่มลึกในเนื้อหาสาระ สามารถคิดวิเคราะห์ พัฒนางค์ความรู้ และประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาได้เหมาะสมกับบริบทของสภาพแวดล้อม รวมทั้งสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง การจัดหลักสูตรการเรียนรู้จึงต้องมุ่งเน้นการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนให้โอกาสได้เลือกสรร และกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกว่า ตนเองมีคุณค่า สามารถบูรณาการความรู้ด้วยตนเอง ยอมรับผู้อื่นและเข้ากับทุกคนได้ดี พึ่งพาตนเองได้ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา

นักการศึกษา มองว่า มนุษย์มีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน หากบุคคลมีอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถพัฒนาตนเองได้ดีหากอยู่ในสภาวะที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ การจัดการเรียนการสอนควรจัดบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เอื้อต่อการเรียนรู้ และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ในที่นี้ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๒ รูปแบบ ได้แก่

- ๑) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning / PBL)
- ๒) การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นหลัก (Project-Based Instruction)

ศาสตร์การเรียนรู้ทั้งสองรูปแบบนี้จะช่วยให้ครูอาจารย์ปรับบทบาทจากการเป็นผู้บรรยายหลัก มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และช่วยชี้แนะแนวทางให้เขาสามารถพัฒนาตนเองได้ตามความถนัดและตามความสนใจใฝ่รู้ กล่าวคือ

- การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning / PBL) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และต้องการที่จะค้นคว้าหาข้อมูลมาช่วยแก้ปัญหา หรือทำให้ปัญหานั้นกระจ่าง มองเห็นแนวทางแก้ไข ทำให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะผสมผสานความรู้ นั้น ๆ เก็บกักไว้ในความทรงจำเป็นระยะเวลายาวนาน ผู้เรียนจะนำความรู้ นั้นไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นหลัก (Project-Based Instruction) เป็นรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง เป็นการ

จัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งตามความสนใจอย่างลุ่มลึก โดยผ่านกระบวนการหลัก คือ กระบวนการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเอง และเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้

ดังนั้น การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์ยุคใหม่ ด้วยความมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ จนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพนั้น ถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ครูอาจารย์ไม่อาจจะละเลยหรือหลีกเลี่ยงได้ เพราะการทราบแนวความคิดวิธีการแล้วยังไม่พยายามนำไปปฏิบัติ ย่อมไม่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ใด ๆ เกิดขึ้นได้ อย่างเป็นรูปธรรม มีหลักการสำหรับผู้ปรารถนาความสำเร็จกล่าวไว้ว่า “การกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเอง เอาใจใส่แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ย่อมนำพาความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเองและส่วนรวม”

บรรณานุกรม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, ผศ.ดร. **การจัดการเรียนรู้แนวใหม่**. นนทบุรี : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓.

ทีศนา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
ภิกษา ชวังเงิน. **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๔๗.

วิชัย วงษ์ใหญ่,รศ.ดร. **นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อาร์ แอนด์ ปริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๔.

อาภรณ์ ใจเที่ยง, ผศ. **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐.